

Nixon

KLEIOSKOOP

Ruud Slotboom

Met *Nixon* heeft Oliver Stone weer de nodige Amerikaanse politici, historici en recensenten tegen zich in het harnas gejaagd. Het oordeel over de historische betrouwbaarheid van de film was vernietigend: Stone zou zich opnieuw hebben laten leiden door belachelijke complot-theorieën. Wat moet je in het onderwijs met zo'n controversiële film: laten rusten of juist laten zien? Voor beide opties valt wat te zeggen.

Op het filmfestival in Berlijn in februari haalde Oliver Stone fel uit naar de Amerikaanse geschiedschrijvers. Volgens hem is nog steeds niet goed uitgezocht wat er werkelijk is gebeurd in de jaren zestig. Ook de Amerikaanse schoolboeken zouden een veel te simpel beeld van die geschiedenis geven. Stone ziet z'n film *Nixon* dan ook vooral als een poging om die lacunes op te vullen, om te voorkomen dat de Amerikanen slechts het officiële verhaal van de historici krijgen. Dat maakt nieuwsgierig: heeft Stone ons in *Nixon* iets nieuws te bieden?

Een gekrenkt man

De film begint daar waar hij ruim drie uur later eindigt: bij het Watergate-schandaal. Richard Nixon krijgt van z'n medewerkers te horen dat de zaak rond de inbraak in een Democratisch verkiezingskantoor uit de hand loopt. Pogingen om de afliuisteraffaire in de doofpot te stoppen maken het alleen maar erger.

Na deze introductie laat de film in een aan-schakeling van korte scènes zien hoe Nixon kon opklimmen tot president.

De eerste aanloop mislukte. In 1960 leed Nixon een pijnlijke nederlaag tegen Kennedy: het verschil in stemmen was minimaal. Toen Nixon in 1962 ook nog eens de gouverneurs-verkiezingen in Californië verloor, leek het gedaan met z'n politieke carrière. Maar mede dankzij het falende beleid van president Johnson kreeg Nixon de kans terug

te keren. In 1968 werd hij gekozen tot de 37ste president van de Verenigde Staten.

Om te kijker inzicht te geven in het karakter van Nixon gebruikt Stone flashbacks uit zijn jeugd. We zien hoe de kleine Richard opgroeide in een arm, maar fatsoenlijk gezin in het zuiden van Californië, met een hardwerkende vader en een godsvruchtige moeder. De jongen raakte vooral na de dood van z'n twee broers (door tuberculose) zeer gehecht aan z'n moeder, maar die wees hem af.

Stone laat dit element terugkeren in de relatie met z'n vrouw Pat. Nixon probeerde krampachtig haar te behagen (hij noemde haar liefkozend *Buddy*), maar oogste slechts hoon en verachting. De oorzaak lag bij hemzelf: ondanks zijn vleierijen trok hij zich feitelijk niets van haar aan.

Een man dus die liefde wilde, maar haat opriep. Het schuldgevoel dat daaruit voortkwam, werd versterkt door de merkwaardige rol die de dood van anderen in Nixons carrière zou spelen. Het overlijden van z'n twee broers maakte de weg vrij voor de rechtenstudie van Richard: zijn ouders hadden de studie anders nooit kunnen betalen. En de moordaanslagen op John en Robert Kennedy verloor Nixon van zijn belangrijkste politieke rivalen.

Al snel is dus duidelijk dat we te maken hebben met een gekrenkt man: altijd bang afgevoerd te worden, emotioneel instabiel en achterdochtig. Of zoals Oliver Stone het in een interview zelf omschreef: 'Een man die

kleio

nummer 5/96
pagina's 16 en 17

hunkerde naar liefde en erkenning, maar die door zijn grenzeloze ambitie om dat te bereiken juist alles en iedereen om zich heen vernietigde'.¹

Volgens Stone is Nixon altijd zo geweest: van een ontwikkeling is geen sprake. In de film zegt een van Nixons medewerkers tijdens de mislukte verkiezingscampagne in 1960: *'If he's not like this, he's nobody'*.²

De eeuwige vijand

De man van wie hij in 1960 verloor, John F. Kennedy, zou Nixon z'n hele leven achtervolgen. Telkens opnieuw zet Stone de twee presidenten tegenover elkaar, met één simpele boodschap: Nixon personifieerde het kwade, Kennedy het goede.

De labiele, bezeten en agressieve Nixon begreep maar niet waarom Kennedy zo populair was. Althans, tot het eind van de film. Dan dringt de waarheid tot hem door. In een van de laatste scènes staat de president in het Witte Huis voor een schilderij van zijn vermoorde voorganger: *'When they look at you, they see what they want to be. When they look at me, they see what they are'*.³

Rond Kennedy en Nixon speelt ook de grote complot-theorie van Stone. In zijn film *JFK* maakte de regisseur al duidelijk dat er duistere krachten achter de moordaanslag op Kennedy zaten (wapenindustrie, CIA, maffia, anti-Castro beweging).⁴ In *Nixon* borduurt hij daar lustig op voort. Het militair-industriële complex speelt opnieuw een voor-aanstaande rol, dit keer belichaamd door een gefingeerd persoon, de Texaanse zakenman Jack Jones (niet zonder toeval gespeeld door Larry Hagman, JR uit *Dallas*!). Ook zien we weer uiterst-rechtse Cubanen uit de onderwereld, die eerst Kennedy uit de weg ruimen en daarna z'n opvolgers met hetzelfde lot dreigen.

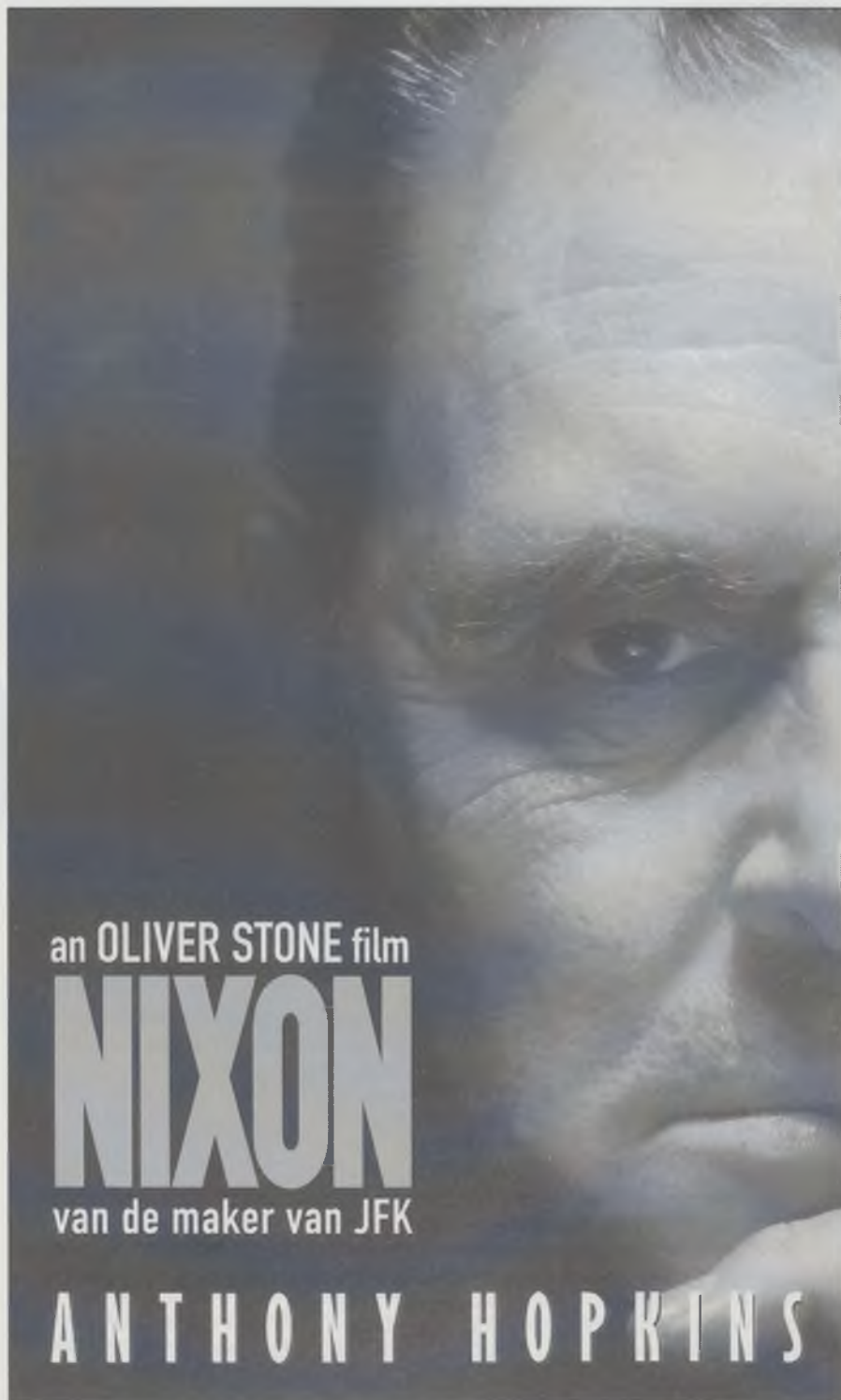
Stone trekt de samenzweringstheorie door naar het begin van de jaren zeventig. Nixon zou door een samenraapsel van hoge militairen, zakenlieden, CIA en maffialeiders niet in staat zijn geweest de Vietnam-oorlog te beëindigen. *'Het Beest'*, zoals Stone deze groeperingen samen noemt, was te sterk. Bovendien wordt ook nog eens gesuggereerd dat Nixon mede-verantwoordelijk was voor de moord op Kennedy.

'Doelbewuste misleiding'

Voor al op die complot-theorie is veel kritiek gekomen. Bob Woodward, de journa-

list die samen met Carl Bernstein het Watergate-schandaal onthulde, schreef dat de film slechts voor de helft op feiten is gebaseerd: *'De andere helft varieert van speculatie tot en met beweringen die dicht in de buurt van laster komen'*.⁵

Ook Henry Kissinger laat geen spaan heel van de film. Volgens de oud-minister van Buitenlandse Zaken maakt Stone zich schuldig aan *'doelbewuste misleiding'*.⁶ Kissinger verwijst de complot-theorie over invloedrijke belangengroeperingen naar de vuilnis-

Regisseur: Oliver Stone. Met Anthony Hopkins (Richard Nixon), James Woods (H.R. Haldeman), J.T. Walsh (John Ehrlichman) en Paul Sorvino (Henry Kissinger). Verenigde Staten 1995; 190 minuten.

Professor A. Lammers, hoogleraar Amerikanistiek in Leiden, over de film *Nixon*

'Een absoluut ongeloofwaardige en eenzijdige film', zegt Lammers tegen Kleio. Wat hem het meest stoort is dat Stone zijn versie presenteert als de absolute waarheid. Een waarheid die er met de botte bijl wordt ingeramd. Elke vorm van subtiliteit ontbreekt:
'De kijker wordt als het ware verkracht'.

Natuurlijk was Nixon een slechte president. Deze man had nooit president mogen worden. Hij zat vol wrok, leed aan achtervolgingswaan-zin en vereffende als president rekeningen uit het verleden. Maar dit had Stone ook wel duidelijk kunnen maken zonder er een karikatuur van te maken.

Hoe kun je de Nixon van begin jaren zeventig begrijpen, zonder aan te geven wat er in de jaren zestig is gebeurd, zo vraagt Lammers zich af. De man had ook z'n capaciteiten:

als vice-president van Eisenhower heeft hij jarenlang een verantwoordelijke functie gehad. Opvallend is bijvoorbeeld dat in de verkiezingsstrijd van 1960 de mensen helemaal niet negatief tegen Nixon aankeken. Ze wisten nauwelijks wie ze moesten kiezen. Nixon en Kennedy leken toen voor het publiek op elkaar. Ze waren beiden fel anticommunistisch en een managerstype.

Het ging pas echt mis toen Nixon president werd. '*Stone had moeten laten zien wat er kan gebeuren als een president z'n macht misbruikt*'.

Lammers maakt zich vooral kwaad over de houding van Stone tegenover historici: '*Hij heeft de pretentie dat historici hun vak niet goed doen*'. Vervolgens verkondigt de regisseur hoe het wel in elkaar zit.

'*Maar er is niet één versie van de geschiedenis, er zijn er meerdere, er is nooit een laatste woord*'.

belt: '*In het dagelijkse leven dat ik bijna zes jaar met hem had, heb ik Nixon nooit naar zo'n individu of groep horen verwijzen...*'. Hij neemt het Stone vooral kwalijk dat hij het leven van Nixon beschrijft vanuit een simpel goed/kwaad beeld. '*Nixon was geenszins het razende en tierende karakter uit de film*'.

Integendeel, hij was eerder iemand die opvallend lang en rustig over z'n beslissingen nadacht, aldus Kissinger.

De kritiek op Stone is terecht. Natuurlijk kan een film niet elk detail historisch verantwoord weergeven. Een film is een film, geen geschiedenisboek. Maar de algemene strekking van het verhaal moet wel kloppen. In feite gebruikt Stone het medium om z'n eigen ideeën te propageren. Dat resulteert in een absurde complot-theorie, die de waarheid zwaar geweld aandoet.

Is het zinvol zo'n film in de klas te laten zien? Op het eerste gezicht lijkt het antwoord duidelijk: nee. Wat hebben leerlingen aan een onzinnig verhaal, dat na vertoning door de docent doorgeprikt moet worden? Toch kan Nixon wel degelijk een functie hebben in de geschiedenisles, en wel om twee redenen.

Einde van een mythe

Ten eerste is het een typisch produkt van de jaren zestig. Het is geen toeval dat Stone deze film heeft gemaakt, een man die in Vietnam heeft gevochten en zwaar teleurgesteld is geraakt in de politiek. De ontluistering van de Vietnam-oorlog en het Watergate-schandaal hebben diepe wonden geslagen in zijn generatie. Van de mythe van het eerlijke en oprechte Amerika uit de jaren vijftig bleef niets meer over. De teleurstelling die dat te weegbracht is in zijn films terug te zien. Grappig is dat Stone zich niet wil neerleggen bij die ondergang van het vredige Amerika. Hij houdt krampachtig vast aan de mythe dat Amerika goed was, totdat John F. Kennedy in Dallas overhoop werd geschoten. In zijn films resulteert dat in een simpele goed/kwaad-tegenstelling. *Nixon* vertelt dus iets over de manier waarop een generatie omgaat met z'n verleden.

Maar er is nog een tweede reden om de film te vertonen. Laat *Nixon* niet buitengewoon helder zien hoe een regisseur de historische werkelijkheid geweld kan aandoen? De film kan goed worden gebruikt om leerlingen te laten analyseren op welke manier geschiedenis in beeld wordt gebracht.

In een tijd waarin bewegende beelden het geschreven woord verdringen, moeten kinderen leren kritisch te kijken naar films. *Nixon* leent zich daar uitstekend voor: het gaat over een concreet onderwerp, de regisseur kiest voor een duidelijk standpunt en er is veel andersoortig historisch materiaal over deze periode. En bovendien is het een boeiende film. Want dat moet ondanks alle kritiek worden gezegd: Oliver Stone weet wat het is om spannende films te maken. Hij neemt je mee in een duizelingwekkende achtbaan. Je wordt onderweg alle kanten op geslingerd, je raakt geregeld het spoor bijster en toch weet je dat er maar één eindpunt kan zijn. Stone creëert eerst verwarring en schept vervolgens een nieuwe waarheid. Zijn waarheid.

Noten

1. Geciteerd in *HP/De Tijd* van 26 januari 1996.
2. *Nixon* van Oliver Stone, 1995.
3. Idem.
4. Zie recensie van Eric Mos in *Kleio*, 1995, jaargang 36, nr. 8.
5. *HP/De Tijd* van 26 januari 1996.
6. Henry Kissinger reageerde in een artikel in de *Los Angeles Times* op de film van Stone. Een vertaling hiervan is te lezen in *HP/De Tijd* van 25 januari 1996.

Kleio